

УДК 330.33:36

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОХОДЖЕННЯ ЦИКЛІВ

М. КОНДРАТЬЄВА В УКРАЇНІ

Проблема циклічності економіки протягом останніх трьохсот років була епіцентром дослідження багатьох факторів, які впливають на розвиток й функціонування системи світового та національного господарства. Визначення причин довгострокових коливань соціально-економічного розвитку стало засобом попередження та припинення негативного впливу періодів спаду та рецесії в господарській системі країни. Циклічний розвиток економіки супроводжується високим рівнем економічної активності протягом тривалого часу, а потім спадом цієї активності до рівня нижчого за припустимий. Це приводить до значних негативних економічних наслідків: спад виробництва, безробіття, інфляція, економічна криза, голодомор, соціальні негаразди та ін. Саме тому проблема циклічності турбує цивілізоване суспільство і залишається однією з центральних проблем економічної науки.

Розгляд функціонуючої сьогодні господарської системи показує, що її розвиток визначають три основні групи факторів [30]:

- 1) постійно діючі нециклічні фактори (науково-технологічний прогрес, демографічні фактори, використання природних ресурсів та ін.);
- 2) постійно діючі циклічні фактори (вплив циклів різної амплітуди);
- 3) випадкові та тимчасово діючі фактори (стихійні лиха, війни, революції та ін.).

Якщо не враховувати вплив групи випадкових та тимчасово діючих факторів (3), то загальною тенденцією світової господарської системи є

підвищення рівня цін й економічне зростання в цілому (рис. 1), що відповідає умовній лінії тренда, складовими якого є постійно діючі нециклічні фактори. В довгостроковому періоді спостерігається тенденція зростання, але воно нерівномірне й уступає місце спаду, що пов'язано з тим, що на лінію тренда накладаються циклічні коливання. Дані коливання є наслідком підйомів та спадів рівня ділової активності протягом визначеного періоду часу, і мають наступні фази: криза, депресія, пожвавлення і підйом.

Найдовшими за терміном та найбільш впливовими на розвиток світової господарської системи є довгі цикли М. Кондратьєва, які вміщують період 40-60 років [2,13,14,18,24,30].

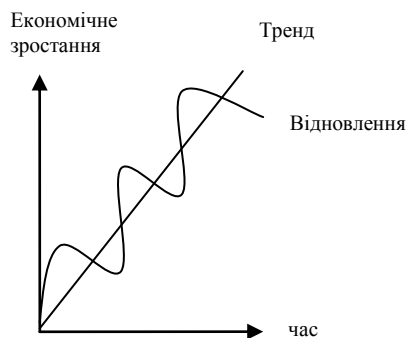

Рис. 1. Економічне зростання господарської системи

Метою даної статті є аналіз та дослідження циклічності розвитку господарської системи України, наявності циклів при соціалізмі й особливостей перших трьох циклів М. Кондратьєва для виявлення причин відставання України в проходженні цих циклів.

Результати дослідження та аналізу ряду літературних джерел [3,5-10,11-14,18-22,24-26,29,30] свідчать про відсутність розгляду циклічного розвитку господарської системи України, в т.ч. й опису проходження першого, другого і третього циклів М. Кондратьєва. На підставі дослідження й систематизації робіт [1,3,5-10,11-17,19,20,22-30] запропоновано порівняльний аналіз першого, другого (ранньо індустріальних) і третього (індустріального) циклів М. Кондратьєва в Україні (рис.2) та їх опис.

Нульовий цикл закінчився в 1853 році. У період першої технологічної революції середина XVIII - XIX ст. Росія (і Україна як її частина), у межах нульового циклу й початкової фази першого циклу, була лідером у виробництві металу, розвивала текстиль. Вона була єдиною країною, що зупинила Наполеона.

Перший цикл (1854–1896) почався з царського перевороту (убивство імператора Павла I), організацією якого керував Олександр II [29]. Промислову революцію у Російській імперії відносять [1] до 80-х років XIX ст.: почалося масове застосування машин у бавовняному виробництві в 30-ті роки (перші з'явилися на кілька десятиліть раніше); виник перший цукровий завод капіталістичного типу в 1840 р. (за даними [17] – на початку XIX ст.); законодавчо встановлене право власників феодальних посесійних мануфактур закривати свої збиткові підприємства.

Періодом розквіту капіталізму в Україні вважають 80-90 роки XIX століття. Донбас покритися мережею залізничних доріг [30]: 1) магістраль Катерининська (рос. Екатерининская), яка дуже важлива для Донбасу – 1880-84 рр.; 2) Південно-Східна залізнична дорога – 1893 р.; 3) під'їзні шляхи, які пов'язували головні промислові центри Донбасу. Це значно полегшило відвантаження продукції та збільшило замовлення на метал та вугіль. Протягом дев'яти років (1891-1900 рр.) було створено значну кількість нових підприємств. На кінець XIX ст. промисловість України досягла найвищого рівня підйому. Почався значний приток іноземних капіталів, який, з одного боку, прискорив розвиток окремих галузей промисловості, а з іншого, зупиняв розвиток промисловості в цілому [30]. На початку XX ст. промисловість України опинилась у кризовому стані.

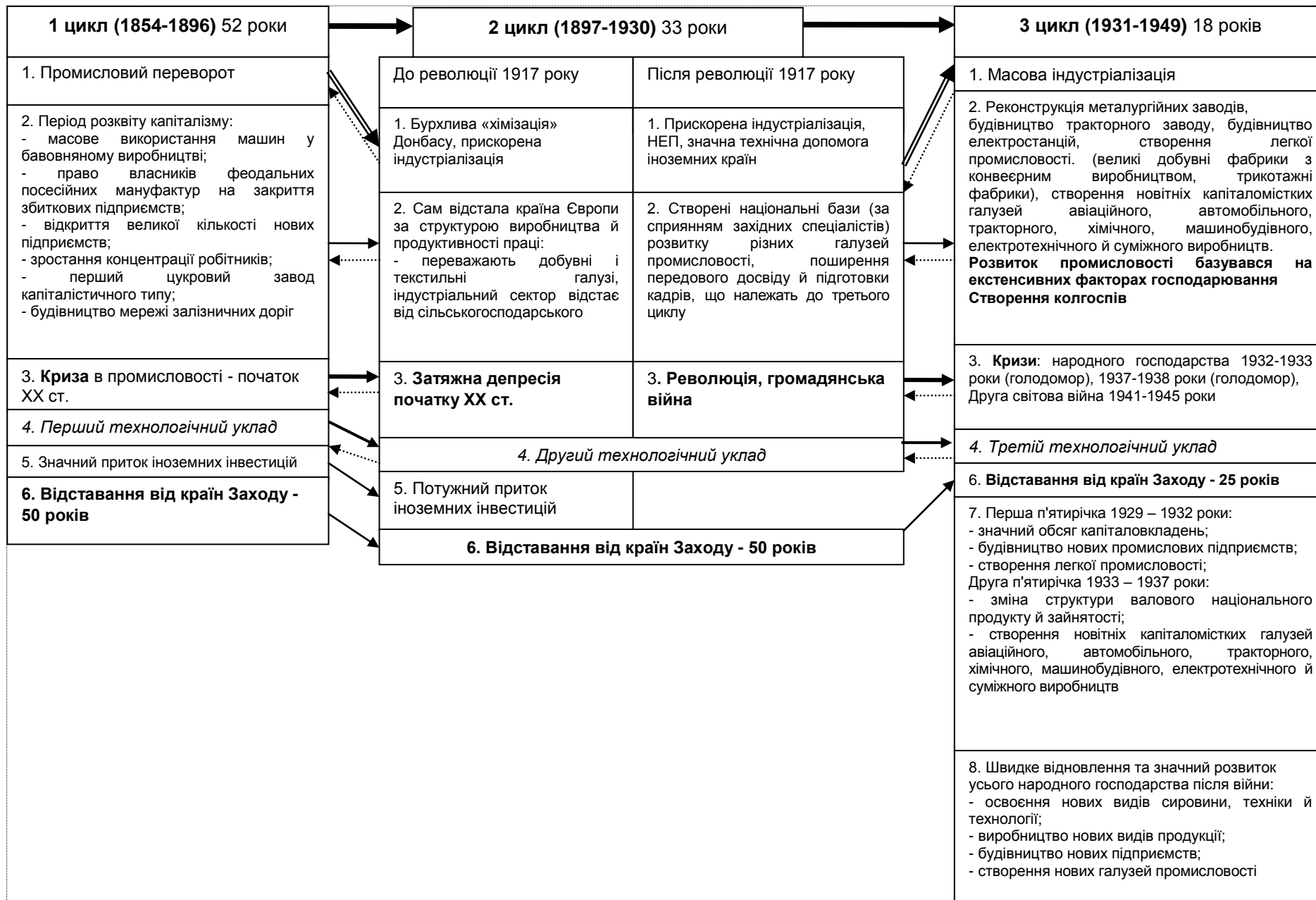

Рис. 2. Порівняльна характеристика особливостей першого, другого та третього циклів в Україні

Другий цикл (1897–1930) почався з програшу Росією Кримської війни. На початку ХХ ст. Російська імперія була однією із самих відсталих країн Європи за структурою виробництва й продуктивності праці [15]. Революція 1917 р. була одним з головних результатів низького рівня розвитку господарської системи країни. Ця подія розділила другий цикл на два різні етапи розвитку. Порівняльна характеристика цих двох основних періодів (до та після революції 1917 р.) представлена в табл. 1.

У кінці другого десятиліття ХХ ст. у СРСР виробництво промислової продукції знизилось до 1/10 довоєнного рівня; промисловість виробляла лише 20-25% національного доходу (НД); сільське господарство велося лише домашнім способом і виробляло 50% НД, зайнятих в ньому було 80% працюючого населення країни. Обсяг промислової продукції країни у той період поступався відповідним показникам усіх індустриальних країн [30]. Саме тому одним із основних економічних завдань була проголошена прискорена індустриалізація країни. Більшовики почали здійснювати свої плани наприкінці 20-х років [15], після громадянської війни. Керівництво країни висунуло першочергове завдання - відновлення й технічна модернізація економіки. Підрив довіри до національних грошей, скорочення частки ринкового сектора в економіці призвели до істотного зниження попиту на гроші в порівнянні з довоєнним періодом.

В умовах 1925 р. з'явилась необхідність швидких і рішучих дій щодо індустриального перетворення країни. Головною умовою розвитку народного господарства стала загальна індустриалізація, яка включала перехід від домашнього виробництва до індустриального у всіх галузях економіки та зростання ролі промислового виробництва взагалі.

Процес прискореної індустриалізації країни було неможливо провести без поновлення економічних зв'язків із Заходом [27]. Нова економічна політика (НЕП) була направлена на виведення радянських республік зі стану глибокої соціально-економічної кризи, на відновлення

Таблиця 1

Другий цикл (1897–1930)		
№ з/п	Фактори, що впливали на проходження циклу	Вплив на розвиток господарської системи (+/-)
До революції 1917 року (1897-1917)		
1.	Бурхлива «металізація» Центру Росії й «хімізація» Донбасу відбувся в 1910-х роках [1];	+
2.	Домінування добувних й текстильних галузей;	-
3.	Продовження затяжної депресії;	-
4.	Відставання індустріального сектору від сільськогосподарського за обсягами виробництва на 1/3; кількістю зайнятих - у 8 разів;	-
5.	Потужні потоки іноземних інвестицій, які не забезпечили покращення економіки;	+/-
6.	Друга промислова революція в Росії практично не відбулася. Не було жодної з ключових технологій (сталь, хімія, електроенергія) цієї революції;	-
7.	Результатом відмічених факторів (2,3,4,5,6) є: поразки в Японській і Першій світовій війнах, інтервенція, громадянська війна, обвал царської імперії та революція 1917 року;	-
8.	Створення основного капіталу	+
Після революції 1917 року (1918-1930)		
1.	Стадія індустріального розвитку на рівні 1905 року;	-
2.	Екстремально висока інфляція (1917-1923 роки) у СРСР різко знизилася частку грошей у ВВП;	-
3.	Створення програм індустріального розвитку країни	+
4.	Збільшення грошової пропозиції (наприкінці 1925 року) спровокувало прискорення інфляції й появу товарного дефіциту;	-
5.	Значні втрати в Україні: - постраждав Донецький вугільний басейн; - було відрізано багато районів від усієї країни; - постраждало сільське господарство, а саме: зменшилась кількість крупної рогатої худоби, відчувалась недостача спеціальної техніки, знизилась врожайність, зменшились площі під посівів;	-
6.	Політична нестабільність поряд з перерахованими економічними труднощами [30];	-
7.	Поновлення економічних зв'язків із Заходом (1921 – 1927 роки) шляхом залучення іноземних інвестицій за допомогою концесій, насамперед у добувні галузі;	+/-
8.	Відсутність джерела розширення виробництва (середина 20-х років);	-
9.	Знос основного капіталу в українських трестах склав 50%;	-
10.	Відсутня потенційна можливість зростання промислового виробництва. Була потрібна модернізація й крупно масштабне нове будівництво;	-
11.	Невдалі спроби самостійного проектування, швидкого і якісного будівництва в 20-ті роки великих, технічно складних об'єктів;	-
12.	Поява спеціальних договорів щодо технічної допомоги між СРСР та країнами Заходу;	+
13.	Створення низки сумісних підприємств 3-го циклу внаслідок співробітництва;	+
14.	Перетворення сумісних та споруджених за технічним сприянням західних фірм підприємств в національні бази розвитку різних галузей промисловості, поширення досвіду та підвищення рівня підготовки кадрів;	+
15.	Поширення сучасних способів капітального будівництва – база розвитку всього народного господарства;	+
16.	Подальший розвиток суміжних і допоміжних виробництв;	+
17.	Відсутність в усьому народному господарстві достатньо вільних ресурсів для подальшого розвитку заявлених програм індустріалізації	-

та підйом господарської системи. Обсяги промислової продукції зростали достатньо швидко в першій половині 20-х років, а саме: в 1922 р. - на 43%; 1923 р. - 30%; 1925 р. - 62%. Таке зростання свідчило не про якісне зміну індустрії, а про використання основного капіталу, створеного до революції.

Невдалі спроби проектування та будівництва промислового виробництва вимусили вдатися до технічної допомоги західних компаній. За 11 років (1923-1933 рр.) у важкій промисловості СРСР було укладено 170 договорів про технічну допомогу: 43% (73 договори) – з німецькими компаніями, 35% (59) – американськими, 6% (11) – з французькими, 5% (9) – зі шведськими, 11% (18) – з фірмами інших країн. За поставками устаткування 1-ше місце посіла Німеччина, 2-ге – США, 3-тє – Великобританія [27]. За різними причинами 22% договорів про технічну допомогу між СРСР і країнами Заходу були розірвані достроково [27], які систематизовані й наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Причини дострокового розірвання договорів

Причини	
СРСР	Країни Заходу
Висока ціна контракту	Збільшення обсягу завдань компанії без додаткової винагороди (фірма Arthur McKee)
Низька корисність контракту	Суперечки з фінансових й інших питань (фірма A. J. Brandt)
Неспівпадіння строків контракту із графіком п'ятирічок	Недоброзичливе ставлення до іноземних фахівців на місцях, погані умови праці й побуту
Низький рівень виробничої бази, що не дозволяв використовувати новітні технології	Ігнорування раціоналізаторських пропозицій
Низький рівень виробничої бази, що не дозволяв протягом строку дії договору освоїти новітні технології	Низька дисципліна серед робітників, обговорення ними рішень інженерів і втручання в справи управління

У цілому співробітництво з іноземними фірмами дало позитивні результати, використання потужностей створених підприємств допомогло скоротити відставання від західних в середньому країн на 25 років (з 50 до 25 років) у наступному – третьому циклі.

Вітчизняним внеском у створення сучасних підприємств став відбір західних компаній, що проектують, участь у проектуванні й оцінка проектів, вибір устаткування та його імпорт. Такі підприємства випускали вироби й комплектуючі, необхідні не тільки для суміжних виробництв, але й для всієї промисловості в цілому, – автомобілі, верстати, електроустаткування, трубопроводи, кабелі, контрольно-вимірювальні прилади й т. ін. Усе це сприяло поліпшенню стану капітального будівництва у всьому народному господарстві [27].

На протязі 2-х років (1928-1929 рр.) проявилось внутрішнє протиріччя НЕПу й можливість виникнення кризових ситуацій [30]. Таким чином, до початку 30-х років ХХ ст. в Україні, як і в СРСР в цілому, НЕП була ліквідована. Господарська система, що базувалася на ринковому механізмі, була змінена на адміністративно-бюрократичну систему як частину тоталітарного режиму. Результати впровадження НЕПу дозволили скоротити відставання України (як частини СРСР) до 50 років.

Росія почала індустріалізацію країни (входження в перший великий цикл) на піввіку пізніше Західної Європи в умовах кріпацтва, що розкладалося, тобто внутрішньої системної кризи, і зберігала відставання до початку 20-х років ХХ ст. приблизно на один цикл. П'ятнадцять років війни, революцій і боротьби з розрухою затримали розвиток країни, збільшили відставання ще на третину циклу. В той же час у першій половині імперіалістичної війни в Росії йшов активний процес створення підприємств (на рівні нульових будівельних циклів) третього циклу М. Кондратьєва [1].

Третій цикл (1931-1949) почався «великим переломом» у СРСР, голодомором в Україні й сталінськими репресіями з піком страт в 1937-1938 роках. Найбільший за всю її історію голодомор в Україні був у 1932-1933 роках. Відповідно до даних демографічної статистики 30-х років, прямі втрати населення України від голоду в 1932 р. склали приблизно 150 тис. чоловік, в 1933 р. - 3 млн. чоловік.

Друга світова війна розділила третій цикл на два основні періоди (до та після війни). Порівняльна характеристика цих періодів представлена у табл. 3.

Технічна допомога західних компаній у проектуванні об'єктів та проведенні будівельних робіт використовувалась на протязі першої п'ятирічки (1929-1932 рр.). Цей план мав благодійний характер для України, тобто було отримано: більш ніж 20% загальних капіталовкладень та 27% загального обсягу будівництва нових промислових підприємств.

Технічна допомога іноземних держав у другій п'ятирічці (1933-1937 рр.) полягала лише в закупівлях устаткування для розширення й модернізації побудованих підприємств, а також введення в дію нових об'єктів.

Створення новітніх капіталомістких галузей (авіаційного, автомобільного, тракторного, хімічного, машинобудівного, електротехнічного й суміжного виробництва), а також розміщення промисловості на схід і південніше Уралу, на видалені від кордону територіях були метою перших двох п'ятирічок. До 1933 р. було заплановано побудувати й реконструювати близько 1500 великих індустріальних об'єктів. Нові й реконструйовані підприємства почали виробляти продукцію, при цьому деякі з них стали центрами поширення передових технологій та підготовки кадрів [27].

Індустріалізація радянського типу принесла руйнівні економічні результати: розвиток промисловості (особливо її добувних та металургійних галузей) базувався на екстенсивних факторах господарювання, на небездоганній техніці і технології. Саме у цей час були закладені основи екологічної катастрофи в республіці [30]. Індустріалізація відбувалася в період катастрофічної економічної кризи на Заході, що дозволило Радянському Союзу на деякий час стати одним зі світових індустріальних лідерів [15]

Таблиця 3

Третій цикл (1931–1949)		
№ з/п	Фактори, що впливали на проходження циклу	Вплив на розвиток господарської системи (+/-)
До Другої світової війни (1931-1941)		
1.	«Великий перелом», голодомори в Україні 1932-1933 та 1937-1938 років;	-
2.	Сталінські репресії;	-
3.	Створення колгоспів шляхом скасування права власності та геноциду;	-
4.	Криза народного господарства, як наслідок перерахованих факторів (1,2,3) [30];	-
5.	Продовження використання технічної допомоги західних країн протягом першої п'ятирічки (1929-1932 роки)	-
6.	Основними досягненнями першої п'ятирічки в Україні [30]: - реконструкція Луганського паровозо будівельного заводу, який за проектною потужністю прирівнювався до найбільшого в світі заводу компанії "Америка локомотив"; - реконструкція 4-х металургійних заводів (в Макіївці, Дніпродзержинську, Дніпропетровську, Комунарську); - будівництво Харківського тракторного заводу; будівництво електростанцій; - створення легкої промисловості. В Києві, Харкові й Дніпропетровську почали працювати крупні взуттєві фабрики з конвеєрним виробництвом, в Одесі, Харкові та Києві – трикотажні фабрики; - Запорізький завод "Комунар" став найбільшим у світі підприємством з виробництва зернових комбайнів, а київський завод "Ленінська кузня" – одним з найбільших в країні підприємств річного судно будівництва;	+
7.	Закупівля устаткування для проведення модернізації у західних країн протягом другої п'ятирічки (1929-1932 роки);	+
8.	Скорочення іноземної технічної допомоги після 1933 року;	+
9.	Зміна структури валового національного продукту й зайнятості у результаті масової індустріалізації, що дозволило на деякий час СРСР стати однією з ведучих індустріальних країн;	+
10.	Україна випередила ряд західноєвропейських країн за рівнем розвитку галузей важкої промисловості. Вона зайняла друге місце по виплавці чавуну в Європі (після Німеччини), четверте місце в світі по здобутку вугілля; по виробництву металу та машин Україна була попереду Франції й Італії і наздоганяла Англію	+
Після Другої світової війни (1941-1949)		
1.	Неймовірні втрати в Україну принесла Друга світова війна [30]: - колосальні втрати в народному господарстві; - практично повністю виведені зі ладу промислові підприємства, електростанції, шахти, залізничні дороги тощо; - зруйнована та спалена велика кількість населених пунктів, знищена матеріально-технічна база сільського господарства; - відправлено в Німеччину під час окупації України значна частина устаткування, сировини, інших матеріальних цінностей та людей;	-
2.	Неймовірно швидкі темпи відновлення й розвитку промисловості України на більш високому рівні ніж до війни: були освоєні нові види сировини, техніки, технології виробництва нових видів продукції; будувались нові підприємства; створювались нові галузі промисловості;	+
3.	Створення ядерної зброї й ракетної техніки, протистояння США в гонці озброєнь і безперечні успіхи в освоєнні космосу;	+/-
4.	Результатом відмічених факторів (1,2,3) є висновок про те, що економіка СРСР перебувала в стадії зрілого індустріалізму, коли освоєна наукова організація праці, існувало стабільне зростання інвестицій, прискорювався технічний прогрес [14]	+

Колгоспний устрій, який виник у результаті соціально-економічних перетворень 1929-1939 років, створив економічний фундамент тоталітарного режиму. Перетворення селянина в колгоспника скасувало права власності на засоби виробництва. Колгоспи перетворилися у державні підприємства, а колгоспники – у найману силу. Експропріація українського селянства як класу призвела до масового опору, держава використала методи впливу у формі геноциду. Тільки перед війною вдалось зупинити падіння рівня виробничих сил в сільському господарстві, як наслідок насильницької колективізації.

Перебудова народного господарства на військовий лад відбувалася в умовах швидкого наближення фронту й необхідності організації евакуації на схід країни сировини, матеріалів, устаткування заводів, фабрик, техніки радгоспів та колгоспів, й значних мас населення. За підрахунками, тільки прямі матеріальні втрати, які були спричинені війною народному господарству України, складали в довоєнних цінах 285 млн. рублів [30].

Відновлювальні роботи на Україні почались наприкінці 1943 р. і до повного визволення республіки набирали оборотів. Розвиток народного господарства України спирався на економіку усієї СРСР, яка зросла й зміцніла особливо у східних районах, які не постраждали. Характерними рисами післявоєнного відновлення були: забезпечення потреб вітчизняної оборонної промисловості, на це були спрямовані усі зусилля робітників, фахівців; випередження темпів розвитку та зростання виробництва засобів виробництва (група А) в промисловості; прискорене зростання виробничих потужностей й основних фондів; підвищення його механізації й продуктивності праці [30].

У рамках третьої хвилі (автомобілебудування, авіабудування, електроніка) СРСР в умовах геополітичної й інноваційної ізоляції починає новий економічний прорив. До кінця цього періоду країна скоротила технологічний розрив до мінімуму. Сталінські реформи

(індустріалізація, колективізація й культурна революція) дозволили за 12 передвоєнних років повністю ліквідувати відставання й вийти в лідируючих сферах третього циклу на середину хвилі, скоротивши відставання до 25 років, тобто на 1/2 циклу. Підтвердженням цього є Велика Вітчизняна війна, коли країна, на відміну від Російської імперії, зуміла забезпечити індустріальний базис перемоги [1]. В історії радянської індустріалізації існують (у гіпертрофованому вигляді) важливі елементи стратегії “доганяючого” розвитку, що були використані згодом іншими країнами (Японія, Корея й ін.) більш результативніше. Слід відмітити такі негативні фактори того часу: вкрай низький рівень життєвого рівня основної маси населення; більша частина НД була спрямована на інвестиційні потреби важких галузей; зростання численності робітничого класу за рахунок скорочення селянства; основний акцент господарської політики був зосереджений на розвиток важкої промисловості; обмеження співробітництва на міжнародному рівні в сфері розробки та впровадження нової техніки і технологій. Усе це сприяло тільки автономному та ізольованому розвитку господарської системи та забезпеченню певного зростання у порівнянні з іншими державами. Але слід звернути увагу на те, що це було досягнуто у період найбільшої світової кризи капіталістичної системи (1929-1933 рр.), і дозволило наздогнати країни Заходу та зменшити розрив у проходженні циклів.

Відставання України в проходженні циклів від країн Європи в кожному циклі має свої причини, які проаналізовані, узагальнені та систематизовані в табл. 4. На основі висвітленого слід відзначити наявність загальних складових відставання при проходженні великих циклів М. Кондратьєва Україною на протязі 95 років (1854-1949 роки), які наведені у табл. 5.

Таблиця 4

Відставання України в проходженні циклів М. Кондратьєва

Цикл	Причина	Зміст	Відставання, років (циклів)
перший	1. Перший цикл фактично пропущений	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність первинного накопичення капіталу для своєчасного формування першого циклу; - відставання в технологічній сфері; - перший цикл характеризується внутрішньою системною кризою (скасування кріпосного права); - намагання іноземних інвесторів використовувати Україну як сировинну колонію 	50 (1цикл)
другий	2. Росія - одна із самих відсталих країн Європи	<ul style="list-style-type: none"> - затяжна депресія; - значна доля сільськогосподарського сектору; - перевага добувних й текстильних галузей в загальному обсязі виробництва; - відсутність ключових технологій (чавун, хімія, електроенергія) другої промислової революції 	50 (1цикл)
	3. Значний вплив соціально-політичних подій	<ul style="list-style-type: none"> - поразка у Кримській війні; - поразка у Першій світовій війні; - обвал царської імперії; - революція 1917 року; - інтервенція; - громадянська війна 	
	4. Недальновидна політика комуністичного режиму в 1917 – 1925 роках	<ul style="list-style-type: none"> - гіперінфляція в 1917 – 1923 роках й поява товарного дефіциту; - масові репресії проти інакодумців; - неефективна зовнішньоекономічна діяльність; - втрати в сільському господарстві; - надмірна мілітаризованість суспільства 	
третій	5. Значний вплив політичних подій	<ul style="list-style-type: none"> - великий перелом у СРСР; - голодомори в Україні 1932-33 років, 1937-38 років; - сталінські репресії 	25 (1/2 циклу)
	6. Наслідки масової індустріалізації	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток промисловості базується на екстенсивних факторах; - насильницька колективізація селян та розкуркулювання; - великі втрати врожаю та голодомор; - деградація сільського господарства та його криза; - значний й прискорений розвиток добувних галузей; - постійна робота промисловості на максимальних потужностях; - використання недосконалої техніки та технологій (передумови екологічної катастрофи) 	
	7. Наслідки Другої світової війни	<ul style="list-style-type: none"> - евакуація усього устаткування на схід; - втрати під час окупації Німеччиною 	

Причини відставання при проходженні циклів Україною

№ з/п	Причина	Роки
1 цикл		
1.	Відсутність накопиченого капіталу	1854-1896
2.	Соціальні події (кріпосне право та ін.)	
3.	Використання тільки сировинної бази країни	
4.	Значне відставання у технологічній сфері	
2 цикл		
1.	Затяжна депресія	1897-1930
2.	Соціально-політичні події	
3.	Перевага добувних та текстильних галузей	
4.	1) відсутність ключових технологій другої промислової революції (чавун, хімія, електроенергія та ін.); 2) значна частка сільськогосподарського сектору; 3) прискорений розвиток мілітаризації суспільства; 4) неефективна зовнішня економічна діяльність	
3 цикл		
1.	Деградація сільського господарства та його криза	1931-1949
2.	Соціально-політичні події	
3.	Прискорений розвиток добувних галузей	
4.	1) використання недосконалої технології; 3) нові галузі під впливом ВПК; 4) відрив у промисловій системі нововведення й конкурентоспроможності всіх рівнів; НЕГАТИВНІ ЗАЛИШКИ ПОПЕРЕДНІХ ЦИКЛІВ 5) неефективне використання наукових кадрів; 6) знецінення інтелектуальної діяльності; 6) обмеженість контактів з зовнішнім світом; 7) нездатність системи забезпечити високі темпи інноваційного розвитку; 8) протиріччя з потребами постіндустріальної модернізації; 8) відсутність інвестиційної політики щодо впровадження інновацій	

Проведене дослідження та аналіз робіт [1,3-30] дали можливість зробити наступні висновки:

1) розвиток господарської системи України (як частини Російської імперії, а потім СРСР) мав циклічний характер, про що свідчать зміни періодів підйому та занепаду економіки, як в цілому так і по складовим;

2) відставання в проходженні великих циклів пов'язано з трьома основними складовими: причинами, пов'язаними з особливостями циклу; соціально-політичними проблемами (подіями) циклу; значною часткою добувних галузей та проблемами в інноваційній діяльності на усіх рівнях: держава – галузь – регіон – підприємство. Аналіз наведених причин відставання в проходженні Україною циклів М. Кондратьєва дає

можливість надати рекомендації щодо формування передумов для прискорення проходження п'ятого циклу й створення відповідних умов для шостого циклу на рівні підприємства, галузі й держави.

Література:

1. Бабурин В. Л. Инновационные циклы в российской экономике.– М.: Эдиториал УРСС, 2002.– 120 с.
2. Близнюк Т. П. Теоретичні аспекти теорії довгих хвиль М. Кондратьєва // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 89-2.– Донецьк, ДонНТУ, 2005.– С. 186 – 193.
3. Войнаренко М. П. Розвиток сфери послуг у процесі економічного зростання // Матер. конф. “Україна на порозі ХХІ століття: уроки реформ та стратегія розвитку”.– К.: НТУУ КПІ, 2001.– С. 240 – 246.
4. Высокотехнологические предприятия в эпоху глобализации / И. В. Иванов, В. В. Баранов, Г. И. Лысак, О. В. Кирсанов.– М.: Альпина Паблишер, 2003.– 416 с.
5. Галиця І. Інноваційний та екологічний розвиток після 50-х років ХХ століття // Регіональна економіка.– 2003.– № 3.– С. 26 – 34.
6. Гальчинський А. Відновити дієздатність держави // Економіка України. – 2000.– № 8.– С. 8.
7. Гальчинський А. С. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу.– К.: Українські пропілеї, 2001.– 320 с.
8. Гальчинський А., Геєць В., Семиноженко В. Україна: наука та інноваційний розвиток.– К., 1997.– 66 с.
9. Гальчинський А., Геєць В., Кінах А., Семиноженко В. Інноваційна стратегія українських реформ.– К.: Знання України, 2002.– 326 с.
10. Гальчинський А., Львовчкін С. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України // Економіка України.– 2004.– № 6.– С. 4 –11.

11. Геєць В.М. Уроки та перспективи ринкових реформ і довгострокового економічного зростання в Україні // Економічна теорія. – 2004. - №2. – С.3-24.
12. Геєць В.М. Уроки та перспективи ринкових реформ і довгострокового економічного зростання в Україні // Економічна теорія. – 2004. - №3. – С.3-27.
13. Ефремов В.С. Бизнес-системы постиндустриального мира // Менеджмент в России и за рубежом. – 1999. - №5. - С.15.
14. Захарченко В. Третій (1901-1950 рр.) цикл індустріального розвитку: особливості формування промислових територіальних систем // Економіка України. – 2003. - №4. - С.34-40.
15. Захарченко В. Четвертий цикл індустріального розвитку (1951-1990 рр.) і формування промислових територіальних систем // Економіка України. – 2004. - №1. – С.44-51.
16. Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення / Александрова В.П., Бажал Ю.М., Лапко О.О., Одотюк І.В., Данько М.С. / За ред. В.П. Александрової. – К.: ІЕПР НАН України, 2002. – 77 с.
17. Иноземцев В.Л. Раскольная цивилизация: Научное издание. – М.: «Academia» - «Наука», 1999. – 724 с.
18. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения: Избр. тр. / Сост. Ю.В.Яковец. - М.: Экономика, 2002. - 767 с.
19. Кондратьев Н. Д. Особое мнение. Избранные произведения в 2-х книгах. - М.: Наука, 1993, Кн. 2. – 718 с.
20. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Редкол. Л.И. Абалкин (отв. ред.) и др. – М.: Экономика, 1989. – 526 с.
21. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.
22. Кудров В. Современная мировая экономика и Россия // Вопросы экономики. – 2003. - №3. – С.45-60.

23. Окорочков В.Р., Никишин Е.С. Циклы Н.Д. Кондратьева и динамика экономического развития России // Развитие рыночных коммуникаций и эффективная динамика системы высшего образования в России / под научной редакцией академика Г.Л. Багиева: ученые записки секции экономики МАНВШ.- СПб.: изд-во СПбГУЭФ, 2000. - 292 с.
24. Рудый К.В. Циклы в современной экономике / К.В. Рудый. – М.: Новое знание, 2004. – 109 с.
25. Сажина М.А., Чибриков Г.Г. Экономическая теория. Учебник для вузов. – М.: Издательство Норма (Издательская группа Норма – ИНФРА-М), 2001. – 456 с.
26. Уваров В.В., Пятибратов И.Н. Стратегический менеджмент и глобализация мировой экономики. Учебное пособие по специальности «Менеджмент». – М.: 2001. – 283 с.
27. Управление инновациями: В 3 кн. Кн.1 Основы организации инновационных процессов: Учеб. пособие / А. А. Харин, И.Л. Коленский; Под ред. Ю.В. Шленова. – М.: Высш. шк., 2003. – 252 с.
28. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент. учебник, 2-е изд., - М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2000.- 624 с.
29. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю.В. Яковец. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. – 411 с.
30. <http://www.sde.ru>